

Calmfors, Lars, 2021. *Mellan forskning och politik. 50 år av samhällsdebatt*. Stockholm: Ekerlids Förlag.

Anmälan av Anders Mellbourn

Ständigt denne Calmfors. Likt Ture Sventons återkommande antagonist Ville Vessla har denne, som sin litterära dubbelgångare mustaschprydda och skarpprofilerade, professor i nationalekonomi oavbrutet återkommit i vår närhet med råd och kommentarer kring den offentliga ekonomin och politiken under ett halvsekel.

När han nu samlat sina minnen och reflektioner i bokform har det också blivit en fyllig volym med långa uppräknings- och genomgångar av olika uppdrag, karriärsteg och kontakter. Det blir mycket "name dropping" och en framställning som nästan fått formen av ett kommenterat CV. Det kan verka självupptaget och så måste det kanske vara med memoarer. Men det är inte, det måste samtidigt erkännas, självtröstande. Tvärtom är Lars Calmfors i sina redovisningar och resonemang om ekonomisk utveckling och politik sympatiskt saklig och lågmäld. Han säger sig oftare ha fått delvis rätt än helt. Han bemöter meningsmotståndare med respekt och erkänsla. Till sig själv upprätthåller han ofta en lakonisk självvironisk distans.

Olikt Ville Vessla är det alltså svårt att se honom som den återkommande skurken i händelseutvecklingen. Visst har Lars Calmfors ibland varit kontroversiell i sina bedömningar och sina förslag särskilt om låglönejobb och begränsade bidragsersättningar för inflationsbekämpning och arbetsmarknad. Men att han, som han själv refererar, i en debatt karakteriserats som stående till höger om Djingis Kahn, blir lika svårt att förstå för memoarläsaren som författaren.

Det som däremot känns otillfredsställande med Lars Calmfors extremt induktiva CV-framställning är att han på ett märkligt sätt aldrig ger plats för mer genomgripande genomgångar och diskussioner om de stora samhällsekonomiska kriserna och förändringarna under hans halvsekel i offentligheten. Vi får se träden och skogsdungarna utifrån fönstren hos Institutet för internationell ekonomi i Frescati men får alltför litet bilden av hela skogen. Lars Calmfors har ju varit med om och bidragit till omställningen från keynesianism efter 1970-talets jämlikhetsparoller, energi- och inflationskris till nyliberal avreglering och normpolitik. Han ledde utredningarna om Sveriges anpassning och förhållande till det europeiska valutasamarbetet i samband med Sveriges EU-anslutning. Han har varit med under den stora tidiga 1990-talskrisen, IT-krisen kring

millennieskiftet och sedan de omskakande finansiella kriserna i USA och euroområdet kring 2010.

Redovisningarna av Calmfors arbeten under den här tiden är förstas inte ointressanta. Påfallande ofta tillstår han alltså klädsamt att fackexpertisens bedömningar och förslag inte alltid föll ut så väl som förväntat. Men de större reflektionerna eller samlade bedömningen över avregleringsbesluten i slutet på 80-talet och deras konsekvenser för 90-talskrisen släpper han inte fram. Han erkänner rakt av att den stora finanskrisen från 2008 kom som en överraskning. Men varför? Frågan huruvida ekonomiska kriser kommer tätare, slår bredare men också har blivit möjliga att bättre bemästra, hade författaren gärna fått säga något om. Tankar om klimatkrisen och den ekonomiska utvecklingens roll i denna, hittar jag heller inte.

Det kan synas orättvist och föga konstruktivt att ägna en anmälan åt att efterlysa en annan bok än den som föreligger. Men jag tillåter mig det inför en framställning med högre ambitioner än att enbart bjuda minnesanteckningar – författaren har rimligen det och tackar till och med i förordet Handelsbankens forskningsstiftelser för finansiering av projektet. Då skulle jag också ha velat få Lars Calmfors analyser och bedömning av händelser, institutioner och forskningsinsatser där han själv inte direkt varit lika delaktig.

För inte ens den ständige Calmfors verkar faktiskt har varit med riktigt överallt. Lindbeckkommissionen tidigt 90-tal, expertgruppen för studier i offentlig ekonomi, ESO, som både avvecklats och återupprättats under den här tiden, och Riksrevisionen som givits en mer självständig ställning nämns visserligen i framställningen men bara i förbigående och i skymundan av författarens hemmaarenor som finanspolitiska råd, Institutet för arbetsmarknadspolitisk och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) och framför allt alltså Institutet för internationell ekonomi vid Stockholms universitet (IIES).

Tvärvetenskapliga referenser till annat än nationalekonomisk forskning saknas i stort sett. För en bakgrund om utvecklingen av arbetsmarknad och arbetsliv sedan 1970-talet hade exempelvis en hänvisning till tidigare DN-chef-redaktören Svante Nycanders återkommande artiklar och böcker fyllt sin plats. I redovisningen av arbetet i EMU-utredningen kommer ändå de sakkunniga statsvetarna till slut fram med sina kritiska frågor om den europeiska in- och underordningens demokratiska ansvarsproblem.

Förhållandet mellan politik och forskning är som framgår av titeln ett huvudtema i boken. Lars Calmfors visar klokt och klart på rollfördelningen men döljer inte att han tidigt ibland som forskningsbaserad expertrådgivare någon gång kunde bli väl predikande. Inte helt överraskande kan han skildra hur en finansminister med ambitioner att följa forskningen och direkt vilja tillämpa den – Anders Borg är förstas det stora exemplet – får svårare än sina expertrådgivare att erkänna när den valda politiken inte håller hela vägen. Motsatt har väl forskarens möte med den praktiska verkligheten genom alla

kommittéer och organ bidragit till att Lars Calmfors själv med åren blivit alltmer balanserad i synsätt och försiktig i bedömningar.

Trots eller lika gärna på grund av sina stora erfarenheter av samarbete mellan forskning och politik är Lars Calmfors förstas tydlig i att plädera för forskningens frihet. Från sina år i Vetenskapsrådet förmedlar han sitt missnöje med en alltför styrbenägen forskningsminister Lars Leijonborg och, mer överraskande, en för kraven på forskningens aktuella samhällsrelevans alltför lyhörd ordförande som statsvetaren och förre statsrådet Björn von Sydow. Argumentationen för den så kallade nyfikenhetsforskningens primat kunde ha blivit än starkare om författaren också här höjt och vidgat blicken till hela det svenska forskningsfinansieringssystemet där Riksbankens jubileumsfond, löntagarfondsstiftelserna och de privata Wallenbergsstiftelserna med flera står för just strategiska insatser, vilket är ytterligare ett argument för att fakultetsmedel och vetenskapsrådsanslag ska vara fria och inomvetenskapligt kvalitetsstyrda. Här finns faktiskt en styrka i Sverige med blandade finansörer vid sidan av varandra med delvis olika uppdrag och prioriteringar som gärna oftare borde betonas.

Det Lars Calmfors skriver om hemmaarenan, Institutet för internationell ekonomi, är också forskningspolitiskt tankeväckande. Calmfors skildrar institutets utveckling från sitt första uppdrag att erbjuda den till hemlandet återvändande Gunnar Myrdal en arbetsplats och produktionsorganisation för att slutföra sitt *Asian Drama* till att bli en institution av huvudsakligen utanför Sverige rekryterade yngre toppforskare på framkant i den internationella "peer-reviewens" mest metodsofistikerade nationalekonomi. Det är en anmärkningsvärd framgång för drivkraften Assar Lindbeck och hans efterföljargeneration, inte minst Calmfors. Men själv lyfter han också fram medaljens baksida med risken att de yngre stjärnforskarna inte uppmärksammar studieområdets aktuella samhällsproblem och inte får något meritvärde för bredare analyser, allra minst på svenska.

Sedan länge är allt inte ekonomi i det Lars Calmfors skriver. Han har också blivit allmän samhällsdebattör, framför allt med plats som kolumnist i *Dagens Nyheter*. Det är ett steg han kunnat ta med all rätt. En skribent med hans erfarenheter och allmänna analysverktyg ska alltid kunna vara intressant. Däremot är det förstas självklart att han inte får tillerkänna sig särskild auktoritet på grund sin professorsställning. I Calmfors fall är intrycket att han blivit mindre professorlig som allmän kommentator. Samtidigt som han blivit mer försiktig och resonerande överlagd i sina ekonomiska bedömningar, är han mer entydig och rakt på när han lämnar sin bekvämlighetszon. Det är nog inte ologiskt.

Men ekonomen kan ju ha ett särskilt perspektiv på en allmän fråga som läsaren gärna skulle ta del av. Lars Calmfors tar i boken kort upp sitt engagemang i försvarsfrågan och beklagar att han alltför sent börjat skriva om behovet av en upprustad försvarsförmåga. Men i analysen är det mer den gamle

tolkskoleeleven (kontakterna därifrån återkommer för övrigt inte så sällan i framställningen) än ekonomen som hörs. Ändå har ju nationalekonomer varit delaktiga i utvecklingen av planerings- och utvärderingssystem för försvarsmakten sedan åtminstone 1960-talet. Att resurseffektiviteten i krigsmakten inte är den som önskas är sedan länge väl bekant, om än inte så ofta offentligt diskuterat. Vi får av någon anledning inte samma ”pang för pengarna” som exempelvis Finland. Här finns rimligen en grund till den skepsis mot de försvarsekonomiska beräkningarna som länge funnits på finansdepartementet och som blev särskilt tydlig under Fredrik Reinfeldts första regeringsår. Om detta skulle man gärna vilja ta del av Lars Calmfors tankar.

Och så har vi coronakrisen. Den upptar i Lars Calmfors bok ett eget lika långt kapitel som hans verkliga specialiteter som EMU-frågan, löner och arbetsmarknad eller normpolitiken. Det kan synas anmärkningsvärt även för den som delar Calmfors uppfattning att smittskydd är en för allvarlig fråga för att lämnas åt epidemiologerna ensamma att hantera. Liksom i de många krönikor och debattartiklar som han publicerat i ämnet de senaste två åren tillhör Calmfors kritikerna av den svenska linjen i pandemibekämpningen. Kritiken är välkänd och skarp men tonläget som i framställningen i stort återhållet. Mest intressant blir det när Lars Calmfors lyfter resonemanget till bokens övergripande diskussion om förhållandet mellan beslutsfattande och expertkunskap.

Calmfors, som ju tillhört tillskyndarna av en mer fristående riksbank och politiskt obunden expertbestämd penningpolitik, gör en poäng av värdet att på det ekonomiska området kunna upprätthålla en rågång mellan professionellt präglad penningpolitik med ett begränsat mål att kontrollera inflationen och finanspolitiken med dess inriktning på fördelning, sysselsättning och tillväxt som ska tillhöra politikens område. Han skulle uppenbarligen vilja se en liknande ansvarsuppdelning i folkhälsopolitiken men utvecklar tyvärr inte resonemanget var epidemiologins motsvarande gräns mellan penning- och finanspolitik i så fall skulle gå. Skulle det exempelvis vara ett ”finanspolitiskt” ansvar, som åligger regeringen, att iaktta den försiktighetsprincip som Calmfors med flera saknat i pandemistrategin? Kraven på att hålla sig till medicinskt-vetenskapligt belagda evidensbaserade åtgärder, vilket folkhälsomyndigheten under hela krisperioden betonat, skulle å andra sidan vara en för expertisen självständig ”penningpolitik”.

Som många andra berömmar Lars Calmfors regeringens hantering av coronapandemins effekter på ekonomin. Också här har han naturligtvis varit med på ett rådgivande experthörn till finansministern men han förhåver sig inte och uttrycker närmast förvåning att det gått så bra hittills. Men kanske väntar de kommande åren det stora kraftprovet för ekonomin och ekonomerna.

Efter årtionden utan inflation står plötsligt en snabb inflationsutveckling och farorna med den i centrum för den ekonomiska uppmärksamheten. I att

få ordning på detta kommer Lars Calmfors säkert att vara delaktig. Därmed är han tillbaka på hemmaplan, med de frågor om en svårhejdad och okontrollerad inflation där det började på Institutet för internationell ekonomi på 1970-talet.

Vi får hoppas och vill gärna tro att han den här gången hamnar rätt i sina analyser och rekommendationer och att de i så fall i rätt tid leder till rätt åtgärder, i både penning- och finanspolitik.

Dørum, Knut, Hallenberg, Mats & Katajala, Kimmo (red.), 2021. *Bringing the people back in. State building from below in the Nordic countries ca. 1500–1800*. London: Routledge.

Anmälan av Christopher Pihl

Inom nordisk, och kanske särskilt inom svensk, historisk forskning om den tidigmoderna statens utveckling har rumsliga metaforer länge spelat en framskjutna position. Frågan huruvida statsformeringsprocessen drevs ovanifrån (av aktörer inom staten och/eller olika elitgrupper) eller underifrån (med bönderna i samförstånd med de styrande) har varit källa till en aldrig sinande ström inlägg. Tvång eller interaktion är ett annat motsatspar som flitigt används för att beskriva samma förhållande. Det senaste tillskottet till denna diskussion är antologin *Bringing the people back in. State building from below in the Nordic countries 1500–1800* under redaktörskap av historieforskare från tre länder: Knut Dørum från Norge, Mats Hallenberg från Sverige och Kimmo Katajala från Finland. Då antologin består av 19 bidrag inklusive inledning och två kommenterande texter av Michael Braddick och Marjolein t' Hart kommer denna anmälan att fokusera på antologins utgångspunkter samt några bidrag som kan belysa det som anmälaren uppfattar vara antologins styrkor och svagheter.

I sin introduktion inleder redaktörerna med att beskriva hur forskningen om den tidigmoderna staten under det senaste decenniet fjärrat sig från statsformeringsaktörer – detta gäller såväl kungar och elitgrupper som bredare folklager – fokus har istället riktats mot kultur- och diskursanalys. Det är därför hög tid att åter vända blicken mot grupper utan formell politiskt inflytande eller som befann sig utanför de centrala delarna av den politiska makten (s. 3).